

Z pewnością w pracy występują też dysproporcje pomiędzy poszczególnymi wątkami. Dla przykładu ludności żydowskiej poświęcono ponad dwadzieścia stron, podczas gdy inne wyznania mniejszościowe zostały praktycznie w ogóle pominięte. Nie sposób więc znaleźć informacji na temat wyznawców prawosławia czy islamu. Nie znajdziemy tu jednego artykułu monograficznego na temat gospodarki Gdańska na przestrzeni stuleci. Oto inny przykład zachwiania proporcji. Jeżeli bardzo szerokiemu zagadnieniu wielokulturowości Gdańska na przestrzeni blisko dziesięciu stuleci (S. Kemlein) poświęcono 22 strony, to relatywnie wąskiemu zagadnieniu kontaktów literackich mieszkańców Gdańska w XVI-XVIII stuleciu (E. Kotarski) stron 12.

Mankamentem zbioru jest widoczny brak koordynacji zadań podejmowanych przez poszczególnych autorów, co występuje w sposób najbardziej ewidentny w pierwszej części książki. I tak wiele faktów historycznych jest powtórzonych w kolejnych artykułach, by wskazać tylko przykład pierwszych czterech – które pomimo odmienności poruszanych zagadnień dotyczą w części tych samych okresów w dziejach Gdańska i jego sąsiedztwa.

Wątpliwości budzi układ poszczególnych artykułów w tomie. Teksty na temat historii przeplatają się z innymi, poświęconymi literaturze czy bieżącym zagadnieniom politycznym. Trudno się w tym doszukać jakiejś metody, chyba że redaktorzy w sposób w pełni świadomy zdecydowali się na wprowadzenie swoistego chaosu tematycznego. Tom trudno uważać za udane kompendium wiedzy na temat Gdańska, jest to raczej zbiór oderwanych od siebie tekstów autorskich, które dadzą cztelnikowi prawdziwe, ale szczątkowe informacje na temat kilkunastu dowolnie wybranych przez redakcję kwestii.

Zdecydowaną większość w zespole autorów, którzy opublikowali swoje teksty w tomie stanowią Niemcy (12 osób), natomiast polski wkład wniosło sześciu naukowców.

Książka jest z pewnością warta przeczytania, ale przede wszystkim dla osób, które naukowo nie zajmują się badaniem dziejów Gdańska. Te bowiem mogą znaleźć nowatorskie koncepcje i wnioski tylko w artykułach dotyczących wąskich kwestii merytorycznych (n.p. E. Kotarski, E. Andrulewicz, Markus Krzoska czy A. Grzelakowski). Z nimi kontrastuje na przykład pięć pierwszych artykułów, będących po prostu poprawnymi kompilacjami.

Grzegorz Berendt

Ludność niemiecka na ziemiach polskich w latach 1939-1945 i jej powojenne losy. Materiały z konferencji, pod red. Włodzimierza Jastrzębskiego. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1995, 272 ss.

Pod redakcją Włodzimierza Jastrzębskiego, cenionego badacza stosunków narodowościowych w Polsce i okresu okupacji hitlerowskiej, ukazała się cenna praca poświęcona ludności niemieckiej w naszym kraju. Stanowi ona pokłosie ogólnopolskiej konferencji, o tej samej nazwie co tytuł omawianej pracy, która odbyła się w grudniu 1994 r. w Bydgoszczy.

Na podstawie dotychczasowego stanu badań, organizatorzy konferencji sformułowali dziewięć głównych problemów, które zasługują na wnikliwe analizy:

1. Liczebność, rozmieszczenie, struktura demograficzna i zawodowa oraz status prawny Niemców na ziemiach polskich w latach 1939-1945;

2. Elity władzy hitlerowskiej w Generalnym Gubernatorstwie i na polskich ziemiach włączonych do Rzeszy oraz na terenach wschodnich w latach 1939-1945. Stopień samodzielności poczynań w stosunku do wytycznych z Berlina;

3. Stosunek ludności niemieckiej do Polaków na ziemiach okupowanych w latach 1939-1945;

4. Ludność rzekomo niemiecka na ziemiach polskich w latach 1939-1945 (*Deuststämmige*, III grupa *DVL*, *Leistungspole*).

5. Mieszkańcy ziem polskich w *Wehrmachcie* oraz w służbie hitlerowskiej maszyny wojennej (Organizacja *Todt*, *Reichsarbeitsdienst*, *Volkssturm* itp.);

6. Ewakuacja Niemców z ziem polskich w latach 1944-1945 oraz powojenne fale wysiedleńcze i migracyjne.

7. Ludność niemiecka i rzekomo niemiecka w powojennej Polsce;

8. Karanie zbrodni hitlerowskich popełnionych na terenie Polski;

9. Historiografia niemiecka o ludności niemieckiej i rzekomo niemieckiej w Polsce w latach II wojny światowej i po jej zakończeniu (s. 7).

Szesnastu autorów z wielu ośrodków naukowych kraju, głównie z obszaru Ziem Zachodnich i Północnych, próbowało w różnym stopniu analizować powyższe problemy. Wśród wielu opracowań nowe, interesujące ustalenia badawcze znajdziemy w następujących opracowaniach: *Polacy dobrowolnie współpracujący z Niemcami (Organisation Todt – OT); Volksdeutsche polscy w załodze SS obozu koncentracyjnego w Sztutowie; Niemiecka siła robocza w polskim przemyśle węglowym po II wojnie światowej; Przyczyny deportacji ludności niemieckiej z Pomorza Gdańskiego do obozów pracy w ZSRR w dokumentacji radzieckich władz bezpieczeństwa; Udział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w akcji przesiedleńczej ludności niemieckiej z Warmii i Mazur po zakończeniu II wojny światowej.*

W pracy poruszane są także problemy dotyczące położenia i wysiedlania Niemców z obszaru całej Polski oraz studia poświęcone poszczególnym regionom: Wielkopolsce, Pomorzu oraz Śląsku.

Wielu autorów pracy, wykorzystując nowe źródła archiwalne, analizuje różne aspekty losów ludności niemieckiej na dawnych i nowych ziemiach Polski. Ważna lektura nie tylko dla badaczy mniejszości narodowych i stosunków narodowościowych.

Andrzej Sakson

Okręg Mazurski w raportach Jakuba Prawina. Wybór dokumentów. Rok 1945. Przygotował do druku Tadeusz Baryła. Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie nr 155. Olsztyn 1996, 240 ss.

Warmia i Mazury należą do tych obszarów Ziem Zachodnich i Północnych, które doczekały się kolejnej edycji źródeł dotyczących stosunków politycznych i narodowościowych w 1945 r. Badacze najnowszych dziejów tego regionu zawdzięczają to uporowi i pracowitości Tadeusza Baryły.

Na półki księgarskie trafił kolejny wybór dokumentów, tym razem raportów ówczesnego Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski – płk. dr. Jakuba Prawina. W 1994 r. staraniem olsztyńskiego historyka ukazało się inne opracowanie źródłowe zatytułowane *Warmiaci i Mazurzy w PRL. Wybór dokumentów. Rok 1945.*

Z obu tych publikacji, opatrzonej interesującym wstępem oraz kompetentnymi i dociekliwymi przypisami i objaśnieniami, stanowiącymi często popis dużej erudycji, wylania się niezwykle złożony i tragiczny obraz stosunków społecznych na tym obszarze ziem nowych.